

dr hab. Marzena Guz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Humanistyczny, Katedra Języka Niemieckiego
tel. (89) 534 64 88
e-mail: marzena.guz@uwm.edu.pl
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4630-2584>

NAZWISKA NIEMIECKIE Z RESZLA Z XVI I XVII WIEKU NA LITERY C–E

ABSTRAKT

Celem artykułu jest analiza nazwisk genetycznie niemieckich. Pochodzenie nazwisk ustalono za pomocą słowników onomastycznych lub leksykonów nazw miejscowości. W badanym materiale rękopiśmiennym wyodrębniono istniejące warianty nazwisk i starano się ustalić źródło ich pochodzenia. Na podstawie dwóch publikacji sprawdzono, czy analizowane nazwiska przetrwały do XVIII i XX wieku.

Nazwiska te pochodzą od miejsca pochodzenia, od nazw miejscowości, od imion, od nazw zawodów oraz od przezwiska. Odmianki (warianty) posiada tylko sześć nazwisk. Przyczynami występowania wariantów są: polonizacja, w tym redukcja podwojonych spółgłosek w wygłosie, pominięcie niemego *h*, metafaza oraz podwajanie spółgłosek bez uzasadnienia. Do XVIII wieku przetrwało tylko sześć nazwisk z 26, a do XX wieku – tylko dwa.

Słowa kluczowe: nazwiska, etymologia nazwisk, odmianki (warianty) nazwisk, Warmia, Reszel, XVI i XVII wiek

ABSTRACT

GERMAN NAMES FROM RESZEL FROM THE 16th AND 17th C. STARTING WITH LETTERS C–E

This paper aimed to genetically analyse German surnames. The origin of the surnames was established with the use of onomastic dictionaries or lexicons of place names. In the manuscript material under examination, existing variants of the surnames were identified, and an attempt was made to establish the source of their origin, such as the Polonisation of the surnames. Based on two publications, it was determined whether the analysed surnames were preserved until the 18th and 20th centuries.

These surnames are derived from: the place of origin, names of localities, given names, names of professions and nicknames. Only six surnames have variants (alternatives). The re-

asons for surname variants include Polonisation, including the reduction of doubled consonants in the rime, the omission of the silent *h*, metathesis and the doubling of consonants without justification. Only six names out of 26 were preserved until the 18th century, and only two until the 20th century.

Key words: surnames, etymology of surnames, variants of surnames, Warmia, Reszel, 16th and 17th centuries

Reszel leży na Warmii, dlatego też jego losy wiązały się ściśle z biskupstwem warmińskim. W roku 1466 miasto Reszel wraz z całą Warmią znalazło się w granicach Polski. Podczas pierwszego rozbioru Polski w 1772 roku Warmię włączono do Prus¹. Początki miasta sięgają pierwszej połowy XIII wieku. W 1241 roku zbudowano tu strażnicę krzyżacką otoczoną wałem ziemnym. Pierwsza wzmianka o castrum Resl pojawiła się w dokumencie pierwszego biskupa warmińskiego Anzelma z 1254 roku, określającym granice między włościami biskupimi i terytorium należącym do zakonu. Miejskie prawa chełmińskie zostały nadane miastu w 1337 roku przez kapitułę warmińską i wójta biskupiego Henryka z Lutr. Założycielem Reszla i jego pierwszym sołtysem był mistrz Eleus z Braniewa. Także większość mieszkańców pochodziła z Braniewa – byli to synowie patrycjusza oraz warstwa najuboższa szukająca lepszych warunków do życia². Rozwój Reszla hamowały wojny polsko-krzyżackie. Pod panowaniem polskim rozpoczął się dla Warmii ponowny rozkwit. Zmianie uległ także skład jego ludności – napłynęło tu dużo ludności polskiej³.

Celem artykułu jest przedstawienie pochodzenia nazwisk genetycznie niemieckich, wskazanie, czy mają swoje warianty (odmianki) w XVI i XVII wieku, co jest przyczyną ich występowania, czy badane nazwiska notowane są jeszcze w XVIII wieku na Warmii⁴ i w XX wieku w dawnym województwie olsztyńskim⁵.

A. Cieślukowa⁶ przytacza następujące przyczyny odrębności graficznej nazwisk (występowania wariantów nazwisk):

¹ J. Laniec, *Dzieje Reszla. Lata 1945–1991*, Toruń 1997, s. 9.

² S. Mojzych-Rudowska, *Reszel*, [w:] *Biskupiec: z dziejów miasta i powiatu*, W. Korycka (red.), Olsztyn 1969, s. 102.

³ *Ibidem*, s. 106.

⁴ R. Heling, B. Poschmann, *Die Bevölkerung des Ermlands 1773. Die ältesten Prästationstabellen des Hochstifts. Band 3 – Register*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands“ 1997, t. 13, z. 3, s. 35–138.

⁵ K. Rymut, *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 2, C–D, Kraków 1992.

⁶ A. Cieślukowa, *Grafia i fonetyka w nazwiskach Polaków*, [w:] *Studia linguistica in honorem Edvardi Breza*, J. Trempała i in. (red.), Bydgoszcz 2008, s. 32.

- nazwiska powstawały w czasie, kiedy nie obowiązywały reguły ortograficzne;
- nazwiska wywodzą się głównie z języka mówionego;
- nazwiska zapisywane były przez urzędników i księży różnych narodowości;
- postać nazwiska uzależniona była od geografii i chronologii, ponadto od zwyczajów graficznych charakterystycznych dla danego okresu oraz zlokalizowania geograficznego gwary;
- bywały przypadki, że grafię nazwiska była ustalana przez nosiciela lub jego otoczenie, by nazwisko różniło się od wyrazu pospolitego;
- wpływ na formę nazwiska miały też nazwiska obce, które czasem stanowiły wzór, były również adaptowane przez zapisujących.

Kolejnym czynnikiem było przekręcenie nazwy miejscowej⁷ lub jej archaiczny zapis, np. *Cölln* (dziś: *Köln* (pol. *Kolonia*))⁸.

Materiał badawczy pochodzi z Księgi Chrzta z Reszla o numerze E 462 = Rössel, Taufregister: MAI 1579–1653, która znajduje się w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie.

Nazwiska uszeregowano w kolejności alfabetycznej. Dla jasności przekazu wielkimi literami zapisano jeden z wielu lub jedyny wariant nazwiska.

1. Analiza nazwisk

CAMINECK: derywat z sufiksem *-eck* od *Camīn*, forma słownikowa: *Kamin*: 1. Nazwisko od nazwy miejscowości Kamin (Meklemburgia-Pomorze Przednie, Śląsk), Kammin, Camin (Meklemburgia-Pomorze Przednie, Cammin (dawne Pomorze, obecnie w Polsce), 2. Nazwisko od miejsca zamieszkania od średnio-wysoko-niemieckiego *kāmīn* 'komin' od charakterystycznej cechy domu, 3. Nazwisko handlarza przyprawami od przezwiska odzawodowego od średnio-dolno-niemieckiego *kamīn* 'kmin'⁹. Sufiks *-eck* jest zniemczonym polskim sufiksem *-ek*¹⁰. W badanej księdze nazwisko nie ma odmianek:

- *Camineck*: Camineck 1611 E 462 k.¹¹ 47.

⁷ R. Zoder, *Familiennamen in Ostfalen*, t. I, Hildesheim 1968, s. 132.

⁸ J. Hartig, *Morphologie und Wortbildung der Familiennamen: Germanisch*, [w:] *Namensforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*, E. Eichler i in. (red.), Berlin – New York 1996, s. 1259.

⁹ *Duden. Familiennamen. Herkunft und Bedeutung*, R. Kohlheim, V. Kohlheim (red.), Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich 2005, s. 363.

¹⁰ *Ibidem*, s. 210.

¹¹ K. to skrót od słowa *karta*. W Księdze Chrzta z Reszla numerowana jest co druga karta, jeśli chodzi o rewers numerowanej karty używa się dalej w tekście skrótu v. – *verso*, np. k. 10 v. (odwrotna strona karty nr 10).

W tym nazwisku mamy do czynienia z wymianą *c* na *k* (Camin – Kamin) w nagłosie. Pisownia *c* wywodzi się z łaciny, por. np. łacińską pisownię *Conradus*, *Carolus*¹².

Nazwisko *Camineck* nie jest notowane w spisie nazwisk mieszkańców Warmii z XVIII wieku¹³.

CRAKAW: forma słownikowa: Krakau: nazwisko od nazwy miejscowości w kraju związkowym Saksonia-Anhalt, m.in. przedmieście Magdeburga; w Turynii, pod Gdańskiem, w Prusach Wschodnich, Krakow (Meklemburgia-Pomorze Przednie), Kraków w Polsce¹⁴. Nazwisko nie ma wariantów w badanym materiale:

– *Cracaw*: Matthaeus Cracaw hortulanus, et Walpurgis uxor¹⁵, Gabriel 1580 E 462 k. 6.

Człon *-aw* pochodzi prawdopodobnie ze średnio-dolno-niemieckiego *-owe* ‘podmokła łąka, zagłębienie, teren nisko położony pod wodą’, obecnie *Aue*¹⁶.

W spisie nazwisk mieszkańców Warmii z XVIII wieku¹⁷ występują dwie inne odmianki tego nazwiska: *Krackau* i *Krakau*.

CULMAN: formy słownikowe: *Cullmann*, *Kullmann*: 1. Derywat z sufiksem *-mann* od Kull: 1.1. Przewisko od średnio-dolno-niemieckiego *kulle* ‘kaptur’, 1.2. od nazwy miejscowości Kulle pod Solingen, 1.3. forma skrócona imienia Konrad, 2. Od imienia świętego Koloman¹⁸.

Nazwisko ma tylko jedną odmiankę:

– *Culman*: Jacobus Culman Ursula uxor, Ertman. 1603 E 462 k. 14.

W nazwisku *Culman* mamy do czynienia z polonizacją, podwójne *n* zostało zamienione na pojedyncze. Podwojone spółgłoski, relewantne w języku niemieckim¹⁹, nie znajdują zastosowania w języku polskim i dlatego często są usuwane²⁰.

¹² *Deutscher Familiennamenatlas*, t.: *Graphematik/Phonologie der Familiennamen II: Konsonantismus*, K. Kunze, D. Nübling (red.), Berlin – New York 2011, s. 597.

¹³ R. Heling, B. Poschmann, *Die Bevölkerung des Ermlands...*, s. 73.

¹⁴ *Duden. Familiennamen...*, s. 363.

¹⁵ łac. *uxor* – żona

¹⁶ *Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, t. IV, L–Ma, K. Rymut (red.), Kraków 2005, s. 133.

¹⁷ R. Heling, B. Poschmann, *Die Bevölkerung des Ermlands...*, s. 81.

¹⁸ *Duden. Familiennamen...*, s. 407.

¹⁹ Niemcy używają podwojonych liter spółgłoskowych dla oznaczenia krótkości poprzedzających samogłosek, por. P. Smoczyński, *Trudności Niemców z wymową polską oraz związane z tym inne lingwistyczne problemy*, „Język Polski” 1965, R. XLV, nr 1, s. 27.

Nazwiska brak w rejestrze nazwisk z XVIII wieku.

CURAU: nazwisko od nazwy miejscowości w Prusach²¹. W badanej księdze odnotowano tylko jedną odmiankę:

- *Curau*: Martinus Curau 1609 K. 40.

Nazwiska brak w rejestrze nazwisk z XVIII wieku.

DAHNS: nazwisko od nazwy miejscowości Dahn w kraju związkowym Nadrenia-Palatynat²². Nazwisko ma tylko jedną odmiankę w badanym tekście:

- *Dahn*: Barbara Georgii Dahn 1604 E 462 k. 16, Dahn 1608 E 462 k. 35.

Tego miana brak w rejestrze nazwisk z XVIII wieku.

DÄN: 1. Nazwisko od miejsca pochodzenia od nazwy etnicznej 'Duńczyk', 2. Forma skrócona imion Daniel lub Degenhardt, 3. Od nazwy miejsca zamieszkania od średnio-dolno-niemieckiego *den(e)* 'zagłębienie w ziemi, mała dolina'²³. Nazwisko ma tylko jedną odmiankę w badanym rękopisie:

- Dän 1607 E 462 k. 26 v., Dän 1607 E 462 k. 27 v., Dän 1606 E 462 k. 24 v., Dän 1607 E 462 k. 27.

Miano nie przetrwało do XVIII wieku.

DANN: 1. Nazwisko od miejsca zamieszkania od średnio-dolno-niemieckiego *dan* 'las', od średnio-wysoko-niemieckiego *tan* 'las, las jodłowy', od średnio-dolno-niemieckiego *danne*, średnio-wysoko-niemieckiego *tanne* 'jodła': 'ktoś mieszkający przy lesie / pod lasem lub pod jodłami', 2. Nazwisko od miejsca pochodzenia od nazw miejscowości, takich jak Danna, Danne, Tann, Thann, Tanna, Tanne, Tannen²⁴. W badanej księdze nazwisko występuje w dwóch odmiankach:

- *Dan*: Georgius Dan sutor 1579 E 462 k. 2, Dan 1606 E 462 k. 23 v.,
- *Dann*: Georgius Dann 1579 E 462 k. 1v., Barbara coniux Georgii Dann 1579 E 462 k. 3, Margaretha filia Georgius Dann 1579 E 462 k. 3.

²⁰ Z. Lica, *Sposoby adaptacji nazwisk pomorskich genetycznie niemieckich w polszczyźnie*, Gdańsk 2009, s. 249.

²¹ S.G. Wald, *Topographische Übersicht des Verwaltungsbezirks der Königlichen Preußischen Regierung zu Königsberg in Preußen*, Hamburg 1979, s. 241.

²² Duden. *Familiennamen...*, s. 176.

²³ H. Naumann, *Familiennamenbuch*, Leipzig 1989, s. 86–87.

²⁴ Duden. *Familiennamen...*, s. 178.

Wariant *Dan* jest prawdopodobnie spolonizowany, podwojone *n* zostało zredukowane do pojedynczego.

Nazwiska *Dan*, *Dann* nie przetrwały do XVIII wieku na Warmii.

DANNEN: nazwisko derywowane paradygmatycznie w słabym dopełniaczu od nazwy osobowej *Dann*. Występuje tylko w jednej odmianie w rękopisie z Reszla:

– *Dannen*: Dannen 1609 E 462 k. 37 v.

DECKER: nazwisko odzawodowe dekarza²⁵. Ta nazwa osobowa wystąpiła w jednej odmianie w Księdze Chrzstów z Reszla:

– *Decker*: Mathias Decker colonus 1579 E 462 k. 1, Hedwigis filia Matthiae Decker coloni 1580 E 462 k. 6.

W spisie nazwisk na Warmii w XVIII wieku nie zarejestrowano tego nazwiska.

DEHN: 1. Nazwisko powstałe z formy skróconej imienia Degenhard lub Daniel, 2. Nazwisko od dolnoniemieckich nazw miejsca zamieszkania od średnio-dolno-niemieckiego *denne* 'zagłębienie': 'osoba mieszkająca w zagłębieniu, w małej dolinie'²⁶. Nazwa osobowa *Dehn* występuje w dwóch wariantach w rękopisie z XVI i XVII wieku:

– *Dehn*: Dehn 1604 E 462 k. 19, Dehn 1605 E 462 k. 20 (2x), Dehn 1605 E 462 k. 20 v., Dehn 1605 E 462 k. 22, Dehn 1606 E 462 k. 23 v., Dehn 1606 E 462 k. 24, Dehn 1608 E 462 k. 35.

– *Dhen*: Nicolaus Dhen 1580 E 462 k. 6.

W wariantcie *Dhen* mamy do czynienia z metatezą *h*, przestawieniem wzajemnego uporządkowania jednostek językowych, np. fonemów²⁷.

Nazwisko *Dehn* ujęto w spisie nazwisk warmińskich w XVIII wieku.

DENEN: prawdopodobnie derywat paradygmatyczny w słabym dopełniaczu z formantem *-en* od nazwy osobowej *Dehn*.

– *Denen*: Denen 1607 K. 31v., Denen 1609 E 462 k. 37, Denen 1609 E 462 k. 37 v., Denen 1609 K. 39.

DELERT: forma słownikowa: *Dehlert*: rozszerzenie z wtórnym *-t* od Döhler, Dehler: forma z utratą zaokrąglenia samogłosek od Döhler: nazwisko od miejsca

²⁵ Ibidem, s. 181.

²⁶ Ibidem, s. 182.

²⁷ *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, E. Polański (red.), Wrocław – Warszawa – Kraków 2003, s. 363.

pochodzenia od nazwy miejscowej Döhle, Döhlen, Döhlau²⁸. Nazwisko *Delert* występuje tylko w jednym wariantcie w badanym materiale:

- *Delert*: Antonius Delert sutor et Margaretha uxor 1579 E 462 k. 3, Susanna uxor Mathiae Delert 1579 E 462 k. 4, Antonius Delert sutor 1580 E 462 k. 4, Susanna uxor Mathiae Delert scabini 1580 E 462 k. 5v., Margaretha Antonii Delert uxor 1603 E 462 k. 16, Delert 1604 E 462 k. 17v. (2x), Delert 1605 E 462 k. 21.

Do XVIII wieku przetrwały odmianki *Dehlert* i *Delert*²⁹.

DELGEN: być może nazwisko powstałe w wyniku kontrakcji od nazwy miejscowej Delgienen w Prusach Wschodnich³⁰. Ta nazwa osobowa ma tylko jeden wariant:

- *Delgen*: Delgen 1608 E 462 k. 35.

To nazwisko nie przetrwało do XVIII wieku na Warmii.

DEMPH: forma słownikowa: Dempf: nazwisko od przezwiska, od czasownika *dempfen* 'hulać'³¹. Nazwisko ma tylko jeden wariant:

- *Demph*: Demph 1607 K 26v.

Występowanie *ph* zamiast *f* jest prawdopodobnie oznaką latynizacji³².

Ta nazwa osobowa nie została ujęta w spisie nazwisk w XVIII wieku.

DINGENWALT: forma z leksykonu: *Dingwalde*: nazwisko od nazwy miejscowości w Prusach Wschodnich³³. Miano posiada trzy warianty:

- *Dingenwalt*: Dingenwalt 1607 E 462 k. 30 v.,
- *Dingwalt*: Dingwalt 1607 E 462 k. 31v., Dingwalt 1610 E 462 k. 42, Dingwalt 1610 E 462 k. 42 v. (2x), Dingwalt 1611 E 462 k. 47 v,
- *Dingwaltt*: Dingwaltt 1604 k. 16.

W wariantcie *Dingwaltt* mamy do czynienia z podwojeniem spółgłoski w wygłosie bez uzasadnienia. Zjawisko to omawia I. Neumann³⁴. Autorka pisze, że

²⁸ Duden. Familiennamen..., s. 196.

²⁹ R. Heling, B. Poschmann, *Die Bevölkerung des Ermlands...*, s. 49.

³⁰ Henius Grosses Orts- und Verkehrs-Lexikon für das Deutsche Reich, H. Höpker (red.), Berlin [b.d.], s. 132.

³¹ Duden. Familiennamen..., s. 184.

³² Deutscher Familiennamenatlas..., s. 183.

³³ Henius Grosses Orts- und Verkehrs-Lexikon..., s. 140.

³⁴ I. Neumann, *Die Familiennamen der Stadtbewohner in den Kreisen Oschatz, Riesa und Grossenhain bis 1600*, Berlin 1981, s. 207.

geminaty pojawiają się po średnio-wysoko-niemieckich samogłoskach długich i dyftongach.

Żadna z wyżej wymienionych odmianek nie figuruje w spisie nazwisk z XVIII wieku.

DINGENWALTS: derywat paradygmaticzny w mocnym dopełniaczu z formantem *-s* od nazyw osobowej *Dingenwalt*. W badanym rękopisie występuje tylko ta jedna odmianka:

- *Dingenwalts*: Dingenwalts 1608 E 462 k. 32 v.

DINGWALTS: derywat paradygmaticzny w mocnym dopełniaczu z formantem *-s* od nazwy osobowej *Dingwalt*. W badanym materiale występuje tylko ta jedna odmianka:

- *Dingwalts*: Dingwalts 1608 E 462 k. 36.

Obydwa derywaty nie znalazły się w spisie nazwisk z XVIII wieku.

DÖN: nazwisko od skróconej formy imienia Antonius³⁵. W badanej księdze miano to posiada trzy odmianki:

- *Dënn*: Dënn 1612 E 462 k. 50v.,
- *Dön*: Dön 1609 E 462 k. 41v., Dön 1611 E 462 k. 48, Dön 1614 E 462 k. 56 v., Dön 1614 E 462 k. 56 v.,
- *Dönn*: Dönn 1609 E 462 k. 41v., Dönn 1611 E 462 k. 46, Dönn 1612 E 462 k. 48 v., Dönn 1613 E 462 k. 51v., Dönn 1614 E 462 k. 55v., Dönn 1616 E 462 k. 65.

W wariantcie *Dönn* występuje podwojenie spółgłoski w wygłosie bez uzasadnienia³⁶. W spisie nazwisk z XVIII nie figuruje żadna z powyższych odmianek.

DÖNE: derywat słowotwórczy z sufiksem *-e* od nazwy osobowej *Dön*. Ten sufiks służy do tworzenia nazwisk wywodzących się od skróconych imion germańskiego i obcego pochodzenia³⁷. W badanym tekście z Reszla figuruje tylko jedna odmianka:

- *Döne*: Döne 1606 E 462 k. 26 v.

³⁵ J. K. Brechenmacher, *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen. A–J*, Limburg a.d. Lahn 1957–1960, s. 326; M. Gottschald, *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung*, Berlin 1954, s. 236.

³⁶ I. Neumann, *Die Familiennamen...*, s. 207.

³⁷ *Ibidem*.

DORSCH: 1. Nazwisko od przezwiska odzawodowego 'dorsz' rybaka lub handlarza rybami, 2. Nazwisko od przezwiska od średnio-wysoko-niemieckiego *türse*, *turse* 'olbrzym' lub od średnio-wysoko-niemieckiego *torse* 'głęb (kapusty)'³⁸. Miano ma tylko jedną odmiankę w badanym rękopisie:

- *Dorsch*: Dorsch 1608 E 462 k. 33, Dorsch 1608 K. 35, Dorsch 1612 E 462 k. 50, Dorsch 1614 E 462 k. 56 v., Dorsch 1618 E 462 k. 70.

Nazwisko figuruje w spisie nazwisk Warmiaków z XVIII w.

DREHER: nazwisko odzawodowe tokarza od średnio-wysoko-niemieckiego czasownika *draējen* 'toczyć'³⁹. Nazwa osobowa *Dreher* ma dwie odmianki w rezselskim rękopisie:

- *Dreer*: Dreer 1603 k. 13,
- *Dreher*: Casparus Dreher Anna uxor eius, Catharina 1600 E 462 k. 8v., Dreher 1601 k. 11, Dreher 1608 K. 35v.

Odmianka *Dreer* jest być może błędnie zapisaną formą nazwy *Dreher* lub oznaką polonizacji przez pominięcie niemego *h* będącego wskaźnikiem długości poprzedzającej je samogłoski⁴⁰.

Wariant *Dreher* figuruje w spisie nazwisk z Warmii w XVIII wieku oraz w słowniku nazwisk⁴¹ z XX wieku.

ECKERT: nazwisko od imienia Eckhard⁴². W badanym rękopisie figuruje tylko ta odmianka:

- *Eckert*: Johannes Eckert Merzenarius 1604 E 462 k. 16.

Nazwisko występuje w spisie nazwisk z XVIII wieku oraz w XX-wiecznym słowniku nazwisk⁴³.

ECKERTß: prawdopodobnie derywat paradygmataczny w mocnym dopełniaczu od nazwy osobowej *Eckert*. Nazwisko ma tylko jedną odmiankę:

- *Eckertß*: Eckertß 1611 E 462 k. 46 v.

³⁸ Duden. Familiennamen..., s. 199.

³⁹ Ibidem, s. 201.

⁴⁰ I. Matusiak-Kempa, *Nazwiska mieszkańców komornictwa jeziorańskiego (XVI–XVIII w.)*, Olsztyn 2009, s. 40.

⁴¹ K. Rymut, *Słownik nazwisk...*, t. 2, C–D..., s. 514.

⁴² Duden. Familiennamen..., s. 211.

⁴³ K. Rymut, *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 3, E–G, Kraków 1993, s. 6.

β jako odpowiednik *ss* dziwi w wygłosie nazwiska i zapewne pojawia się tu bez uzasadnienia. Znak β pojawił się w XIV wieku jako ligatura dwóch liter. Pierwotnie reprezentował on przede wszystkim bezdźwięczny, przedniojęzykowo-zębowy spirant powstały z germańskiego *t* w wyniku przesuwki, który później zbiegł się z germańskim *s*. W wyniku tego pisownię β stosowano także zamiast innych głosek *s*, zwłaszcza bezdźwięcznych. Dopiero od XVI wieku zaczęto czynić starania, aby uregulować zasady pisowni *ss* i β ⁴⁴.

Brak tego miana w spisie nazwisk z Warmii w XVIII wieku.

EDLAU: nazwisko od miejsca pochodzenia od nazwy miejscowości. Edlau to wieś i dawna gmina w powiecie Salzlandkreis w Saksonii-Anhalt w Niemczech. Nazwisko figuruje w jednej odmianie w księdze z Reszla:

– *Edlau*: Edlau 1609 E 462 k. 40v.

Miano nie pojawia się w spisie nazwisk z Warmii w XVIII wieku.

EISELT: formy słownikowe: Eiselt, Eisolt: 1. Nazwisko od dawnego niemieckiego imienia męskiego Isenwalt/Iswalt, 2. Może też chodzić o nazwisko od imienia matki Isolde⁴⁵. W materiale z Reszla nazwisko występuje w dwóch wariantach:

– *Eiselt*: Ambrosius Eiselt Dorothea uxor, Hedwigis 1600 E 462 k. 10, Ambrosius Eiselt [...] Dorothea uxor, Cornelius 1603 E 462 k. 14,

– *Eyszeltt*: Eyszeltt 1605 K. 22 v.

Drugi wariant jest prawdopodobnie spolonizowany (dwuznak *sz*). Podwojone *t* w wygłosie pojawia się bez uzasadnienia. Zmiana *i* → *y* świadczy również o polonizacji⁴⁶.

Obie odmianki nazwiska nie przetrwały do XVIII wieku.

EITNERS: derywat paradygmatyczny w mocnym dopełniaczu z formantem *-s* od *Eitner*: 1. Nazwisko od *Eite*: ściągnięta forma imienia Agathe, 2. Nazwisko odzawodowe od średnio-wysoko-niemieckiego czasownika *eiten* 'prażyć, palić, topić'⁴⁷. Nazwisko ma tylko jedną odmiankę w reszelskiej księdze:

– *Eitners*: Eitners 1607 K. 32.

Miano nie dotrwało do XVIII wieku.

⁴⁴ *Deutscher Familiennamenatlas...*, s. 509.

⁴⁵ *Duden. Familiennamen...*, s. 219.

⁴⁶ B. Czopek-Kopciuch, *Adaptacje niemieckich nazw miejscowych w języku polskim*, Kraków 1995, s. 208.

⁴⁷ *Duden. Familiennamen...*, s. 220.

2. Wnioski

W powyższym szkicu opisano 26 nazwisk o niemieckiej genezie. Nazwiska te pochodzą od miejsca pochodzenia od nazw miejscowości (9 nazwisk), od imion (3 nazwiska), od nazw zawodów (2 nazwiska) oraz jedno nazwisko od przydomka. Pozostałe to nazwiska wielomotywacyjne (11). Rzadkością w tym zbiorze są nazwiska pochodzące od czasowników (3) i imion żeńskich (2). Niektóre nazwiska stanowią bazę słowotwórczą dla derywatów paradygmatycznych (5) oraz dla derywatów słowotwórczych (3). Odmianki (warianty) posiada tylko sześć nazwisk. Przyczynami występowania wariantów nazwisk są: polonizacja, w tym: redukcja podwojonych spółgłosek w wygłosie, pominięcie niemego *h*, ponadto metateza oraz podwajanie spółgłosek bez uzasadnienia. Do XVIII wieku przetrwało tylko sześć nazwisk z 26, a do XX wieku – tylko 2 (zdarza się, że w innych wariantach).

Skróty

- k. – karta
- pol. – polski
- v. – verso (na odwrocie karty)

Bibliografia

- Brechenmacher J.K., *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen. A–J*, Limburg a.d. Lahn 1957–1960.
- Cieślakowa A., *Grafia i fonetyka w nazwiskach Polaków*, [w:] *Studia linguistica in honorem Edwardi Breza*, J. Trempała i in. (red.), Bydgoszcz 2008, s. 30–36.
- Czopek-Kopciuch B., *Adaptacje niemieckich nazw miejscowych w języku polskim*, Kraków 1995.
- Deutscher Familiennamenatlas*, t. 2: *Graphematik/Phonologie der Familiennamen II: Konsonantismus*, K. Kunze, D. Nübling (red.), Berlin – New York 2011.
- Duden. Familiennamen. Herkunft und Bedeutung*, R. Kohlheim, V. Kohlheim (red.), Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich 2005.
- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, E. Polański (red.), Wrocław – Warszawa – Kraków 2003.
- Gottschald M., *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung*, Berlin 1954.
- Hartig J., *Morphologie und Wortbildung der Familiennamen: Germanisch*, [w:] *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*, E. Eichler i in. (red.), Berlin – New York 1996, s. 1259–1262.

- Heling R., Poschmann B., *Die Bevölkerung des Ermlands 1773. Die ältesten Prästationstabellen des Hochstifts. Band 3 – Register. „Zeitschrift für die Geschichte und Alterstumkunde Ermlands“* 1997, t. 13, z. 3, s. 35–138.
- Henius *Grosses Orts- und Verkehrs-Lexikon für das Deutsche Reich*, H. Höpker (red.), Berlin [b.d.].
- Lica Z., *Sposoby adaptacji nazwisk pomorskich genetycznie niemieckich w polszczyźnie*, Gdańsk 2009.
- Łaniec J., *Dzieje Reszla. Lata 1945–1991*, Toruń 1997.
- Matusiak-Kempa I., *Nazwiska mieszkańców komornictwa jeziorańskiego (XVI–XVIII w.)*, Olsztyn 2009.
- Mojzych-Rudowska S., *Reszel, [w:] Biskupiec: z dziejów miasta i powiatu*, W. Korycka (red.), Olsztyn 1969, s. 102–123.
- Naumann H., *Familiennamenbuch*, Leipzig 1989.
- Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, t. IV, L–Ma, K. Rymut (red.), Kraków 2005.
- Neumann I., *Die Familiennamen der Stadtbewohner in den Kreisen Oschatz, Riesa und Grossenhain bis 1600*, Berlin 1981.
- Rymut K., *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 2, C–D, Kraków 1992.
- Rymut K., *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 3, E–G, Kraków 1993.
- Smoczyński P., *Trudności Niemców z wymową polską oraz związane z tym inne lingwistyczne problemy*, „*Język Polski*” 1965, R. XLV, nr 1, s. 22–31.
- Wald S.G., *Topographische Übersicht des Verwaltungsbezirks der Königlichen Preussischen Regierung zu Königsberg in Preußen*, Hamburg 1979.
- Zoder R., *Familiennamen in Ostfalen*, t. I, Hildesheim 1968.